

Wstęp

Problem legitymizowania Unii Europejskiej jest obiektem zainteresowania wielu badaczy. W czasie zawiązywania Wspólnot Europejskich był on pomijany przez elity polityczne decydujące o kierunkach integracji. Konstruowanie kształtu WE/UE nie było więc nakierowane na budowę mechanizmów legitymizujących demokratycznie (poza Wspólnym Zgromadzeniem Parlamentarnym) ich działanie. Trudno zatem się dziwić, iż od kilkunastu już lat legitymizowanie Unii Europejskiej stanowi problem – zwłaszcza dla tych, którzy próbują porównywać ją do państwa narodowego lub organizacji międzynarodowej – podmiotów w tej materii znanych, badanych i zdefiniowanych. Nasilenie problemu legitymizowania UE przypada na pierwszą połowę lat 90. co było związane z odrzuceniem w referendum Traktatu z Maastricht przez Duńczyków i jedynie niewielkim, wręcz marginalnym poparciem udzielonym przez Francuzów. Przyczyn takich decyzji społeczeństw niektórych państw członkowskich zaczęto upatrywać w tzw. deficycie demokracji Unii Europejskiej, a zwłaszcza w kryzysie związanym z jej legitymacją i legitymizowaniem. Kierunki prac badawczych podjętych w tym obszarze realizowane były w ramach zgodnych z podejściami do procesu integracji sytuujących się w szeregu perspektyw w tym: międzyrządowej, federalistycznej i funkcjonalistycznej. Rekomendacje z nich wynikające znacznie różniły się od siebie.

W perspektywie neofunkcjonalistycznej opierającej się na paradygmacie negatywnej integracji, panaceum dla deficytu legitymizacji Unii Europejskiej dostrzegano w ograniczeniu zasięgu projektu integracyjnego. Unia Europejska traktowana była tu jako twór technokratyczny stworzony dla rozwiązywania niepolitycznych problemów sprowadzających się jedynie do deregulacji. Neofunkcjoniści lekceważyli problem legitymizowania systemu uważając, iż minimalne kompetencje jakimi dysponują instytucje Unii Europejskiej czerpią legitymację z ratyfikowanych w demokratycznych procedurach traktatów. Postrzegając integrację europejską jako efekt sterowanego przez elity procesu spillover brali pod uwagę tylko jeden z podstawowych atrybutów legitymacji tj. uznanie, nie doceniając dla niej wagi reprezentacji. Zdaniem E. Haasa przyzwalający konsensus powinien mieć swą kontynuację dla podtrzymania integracji europejskiej kierowanej przez elity polityczne jako procesu o charakterze technokratycznym¹. W podejściu tym zakładano, że Unia Europejska jest legitymizowana przez pryzmat efektów integracji, których zapewnieniem

¹ L. Cram, *Policy-making in the EU*, Routledge, London 1997, s. 16-17.

zająć się mają elity polityczne sterujące ich osiągnięciem. Inni aktorzy kreujący ten proces i wspomagający integrację postrzegani byli jako potencjalne źródło niebezpieczeństwa dla legitymacji technokratycznego systemu wspólnotowego.

Perspektywa międzyrządowa zakładająca centralną rolę państwa w procesie integracji europejskiej kładła nacisk na jej instytucjonalny a nie efektywnościowy wymiar, uznając, że zasadniczym problemem dla legitymizacji Unii Europejskiej jest problem równości pomiędzy aktorami międzyrządowymi i technokratycznymi. Zdaniem A. Moravcsika, przy zachowaniu odpowiedniej równowagi w tej materii, legitymacja Unii Europejskiej pochodząca od państw narodowych powinna być wystarczającą, a problem jej deficytu w UE jest przerysowany, gdyż podobny jej obraz występuje i na ich narodowym poziomie². Podkreślając dominującą rolę państw w procesie integracyjnym i podstawowe znaczenie zasady jednomyślności dla procesów decyzyjnych w Unii Europejskiej rekomendowano legitymizowanie Unii Europejskiej przez parlamenty narodowe krajów członkowskich oraz jedynie inicjacyjno-deklaratywny charakter instytucji Unii Europejskiej. Takie rozwiązanie miałoby zapewnić obywatelom państw członkowskich UE pośredni wpływ na legitymizację Unii Europejskiej.

Federaliści postrzegając proces integracji europejskiej jako prowadzący do jego *finalité* w postaci federalnego super-państwa, koncentrowali się na konieczności osiągnięcia wysokiego poziomu europejskiej tożsamości i kreacji instytucji ponadnarodowych odpowiedzialnych przez obywatelami, zapewniających wysoki poziom legitymacji UE. Utożsamiając zatem Unię Europejską z państwem, podkreślali jej niedemokratyczny charakter i widoczny na tym tle brak jej legitymacji. Panaceum na problemy legitymizacji Unii Europejskiej miała być zatem kreowana i umacniana tożsamość europejska, wynikająca z silnej identyfikacji obywateli UE z Unią Europejską osiągnięta przez powszechną internalizację wartości humanistycznych. Dzięki takiej tożsamości europejskiej obywatele mieli być zdolni do bezpośredniego legitymizowania Unii Europejskiej.

Wszystkie z wymienionych wyżej podejść poszukiwały źródeł legitymizacji oraz opisywały metody legitymizowania posługując się tradycyjnym podejściem do państwa lub organizacji międzynarodowej, w zależności od prezentowanego podejścia i definiowania natury Unii Europejskiej. Wydaje się, iż takie badanie legitymizowania UE jest niewłaściwe, właśnie ze względu na naturę legitymizowanego podmiotu. Unia Europejska nie jest przecież ani państwem, ani też klasyczną organizacją międzynarodową i tradycyjne podejścia wydają się być tutaj niewystarczające.

Biorąc powyższe pod uwagę, niezbędnym wydaje się zbadanie przedmiotu legitymizowania pod kątem jego szczególnych przymiotów, wyróżniających go

² A. Moravcsik, *In Defence of the „Democratic Deficit”: Reassessing Legitimacy in the European Union*, *Journal of Common Market Studies*, 2002, Vol. 40 No. 4, s. 603-606.

na tle innych zdefiniowanych podmiotów polityki. Zabieg ten pozwoli na określenie pola badawczego dla kolejnych analiz związanych z diagnozą procesu jego legitymizowania. Pierwszym krokiem ku jego realizacji jest uporządkowanie i wskazanie cech decydujących o jego specyfice i nieprzystawalności do modeli: państwa, organizacji międzynarodowej czy klasycznych systemów politycznych, drugim zaś przyjęcie odpowiadającej mu definicji.

W literaturze przedmiotu Unię Europejską bada się przez pryzmat tej ostatniej kategorii – systemu politycznego i choć jest to ujęcie często stosowane, to i tutaj wśród politologów nie ma zgodności co do tego, iż jest podejściem właściwym. Zwolennicy subdyscypliny politologii – stosunków międzynarodowych odrzucający tę kategorię dla badań Unii Europejskiej, pozostają w sporze z naukowcami należącymi do pozostałych subdyscyplin nauk o polityce i utrzymują że jest ona organizacją międzynarodową³. Politolodzy, będący zwolennikami perspektywy systemowej, podnoszą natomiast argumenty, które pozwalają na wyodrębnienie charakterystycznych cech systemowych Unii Europejskiej – właściwych systemom politycznym i uznają, iż jest to najbardziej uprawniona kategoria dla badań nad Unią Europejską⁴. Spór ów pozostaje nierozstrzygnięty, co wymusza konieczność przyjęcia jednego ze stanowisk.

W pracy przyjmuje się stanowisko, zgodnie z którym Unia Europejska będzie obiektem badań dokonywanych przez pryzmat jej specyficznego, nieznanego dotychczas swojego odpowiednika systemu politycznego – *sui generis*, odznaczającego się współlistnieniem i wzajemnym oddziaływaniem instytucji funkcjonujących na subnarodowym (regionalnym i lokalnym), narodowym i europejskim poziomach, a także aktorów o charakterze pozapaństwowym oraz obywateli UE. Taki wybór implikuje konieczność skorzystania z klasycznych teorii opisujących system polityczny i zestawienia ich z nową jakościowo strukturą Unii Europejskiej oraz analizowania jej przez pryzmat perspektyw i metod badawczych właściwych studiom europejskim.

Dla zaprezentowania innego poglądu od powyższych, w niniejszej pracy dokonano zatem próby wyodrębnienia cech odróżniających system polityczny Unii Europejskiej od klasycznych systemów politycznych państw narodowych, pozwalającego na ukazanie jego specyfiki i spojrzenia na niego z perspektywy konstruktywizmu umożliwiającej nowe jego wyobrażenie.

Niewątpliwie kształt systemu politycznego UE jest wynikiem skomplikowanego procesu integracji europejskiej, uwarunkowanej wolą państw członkowskich,

³ W swej argumentacji powołują się na art. 47 TUE, w którym stwierdza się, że „Unia ma osobowość prawną” oraz art. 1 akapit 3 TUE stanowiący, że „Unia zastępuje Wspólnotę Europejską i jest jej następcą prawnym”. Tak analizuje Unię Europejską np. J. Barcz, *Unia Europejska na rozstajach. Traktat z Lizbony. Dynamika i główne kierunki reformy ustrojowej*, Instytut Wydawniczy EuroPrawo Sp. z o.o., Warszawa 2010.

⁴ Np. S. Hix, *System polityczny Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.

instytucji ponadnarodowych, aktorów pozapaństwowych i obywateli. Wraz z rozwojem integracji liczba podmiotów mających wpływ na kształt systemu politycznego sukcesywnie wzrastała, co doprowadziło do jego wielopoziomowości. Działo się tak za sprawą rosnącej stopniowo roli instytucji szczebla lokalnego i regionalnego⁵ oraz grup interesów funkcjonujących w jego ramach, których aktywność wynikała z procesów europeizacji i globalizacji, wciąż posiadających znaczący wpływ na integrację europejską. Unia Europejska i jej system polityczny podlegają ciągłym zmianom, których *finalité* jest nieokreślone, otwarte i zależy od preferencji możliwych kierunków integracji wynikających ze wzajemnych przetargów i uzgodnień podmiotów funkcjonujących w ramach jej systemu politycznego oraz jego otoczenia, które nie muszą rozwijać się liniowo w kierunku ściśle określonego punktu docelowego – inaczej niż zakładano w wyżej wymienionych perspektywach. W poniższej pracy przyjmuje się, iż wyznacznikiem kierunków rozwoju Unii Europejskiej są raczej jej cele, wartości i tożsamości a nie konkretne odniesienia, wzorce, czy rozwiązania o charakterze ustrojowym znane współczesnym naukom politycznym.

Punktem wyjścia dla analizy podejmowanej w niniejszej publikacji jest zatem przyjęcie perspektywy systemu politycznego Unii Europejskiej ujmowanego w kategoriach modelu wielopoziomowego. Pozwala ona na:

- spójne zaprezentowanie elementów systemu podlegającym dynamicznym zmianom mającym wpływ na jego legitymizowanie,
- diagnozę relacji reprezentacji umożliwiających legitymizowanie go.

Drugą kwestią wymagającą operacjonalizacji jest pojęcie legitymizowania i aktualności oraz adekwatności jego rozumienia w perspektywie badawczej, uwzględniającej specyfikę systemu politycznego Unii Europejskiej.

W zdecydowanej większości opracowań, problem legitymizowania dotyczy jego deficytu, a osią rozważań na ten temat są kwestie związane z niedostateczną reprezentacją społeczeństw państw członkowskich Unii Europejskiej na poziomie ponadnarodowym systemu i brakiem możliwości wyrażenia uznania dla niego z ich strony. Warto zauważyć jednak, iż prezentowane stanowiska i analizy dotyczące legitymizowania UE posługują się porównaniami związanymi ściśle z badaniami nad systemami politycznymi państw narodowych i zaburzają w ten sposób widoczną dynamikę reprezentacji w systemie politycznym Unii Europejskiej i uznania dla jego struktur oraz konstruowanych i realizowanych przez niego polityk. I tak, reprezentacja definiowana w tradycyjnym ujęciu, jest zorientowana normatywistycznie i skupia się jedynie na instytucjach bezpośrednio reprezentujących interesy obywateli, a jej brak powoduje deficyt legitymizacji. Jest badana z perspektywy scentralizowanych, narodowych

⁵ Autor ma tu na myśli władze lokalne i regionalne w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej.

i podporządkowanym im regionalnych instytucji oraz struktur o charakterze pluralistycznym lub korporacyjnym. Uznanie natomiast rozpatrywane jest przez pryzmat dostarczania legitymizacji narodowym i międzynarodowym strukturom rządzenia i zogniskowane jest na legitymizacji instytucji. Jego występowanie lub brak opiera się na empirii co oznacza, że identyfikowane jest jedynie na podstawie badań opinii publicznej, która jest podstawowym źródłem pomiaru legitymizacji, a co najważniejsze, wyrazić je może jedynie podmiot posiadający organiczną tożsamość. Takie podejście do procesu legitymizowania skupiające się jedynie na formach reprezentacji znanych i zdefiniowanych dla systemów politycznych państw narodowych wydaje się być niewystarczające, gdyż pomija inne znaczące jej formy, występujące w przypadku systemu politycznego UE, podobnie jak dotychczasowe rozumienie uznania stosowane w badaniach na legitymizowaniem systemu politycznego państwa.

W niniejszej publikacji proponowana jest analiza legitymizowania systemu politycznego Unii Europejskiej z perspektywy rozszerzonego, „suplementowanego” rozumienia reprezentacji i uznania będących jej dwoma zasadniczymi atrybutami. Na takie spojrzenie pozwala perspektywa konstruktywistyczna, w której legitymizowanie systemu politycznego Unii Europejskiej sytuowane jest w obszarze społecznych motywacji i tożsamości umożliwiających wyrażanie dla niego uznania oraz konstruujących różne formy reprezentacji na jego poziomie ponadnarodowym.

Perspektywa ta umożliwia odejście od dotychczasowego schematyzmu. Pozwala postrzegać system przez pryzmat intersubiektywnego uznania wyrażanego dla ciągle zmieniającej się rzeczywistości systemu politycznego, jego reinterpretacji wynikającej ze sporów toczonych na subnarodowych, narodowych i europejskim poziomach, w procesie rywalizacji pomiędzy partiami politycznymi, grupami interesu i reprezentantami obywateli UE na forach instytucji, biorącymi udział w procesach decyzyjnych. Rywalizacja ta, dokonująca się w procesie uzgadniania stanowisk powoduje zmiany tożsamości i lojalności aktorów oraz reprezentantów obywateli UE na forach instytucji europejskich, przenoszonych z poziomów regionalnego i narodowego na poziom ponadnarodowy oraz konstruowanie wspólnych dla nich tożsamości i interesów. Legitymizowanie systemu politycznego Unii Europejskiej postrzegane jest jako proces dynamiczny ulegający zmianom będących wynikiem społecznych akcji, interakcji i wymiany.

W poniższej pracy zamiarem autora jest ukazanie legitymizowania systemu politycznego Unii Europejskiej przez pryzmat tych właśnie dwóch atrybutów, które – jak się wydaje – powinny być traktowane łącznie, a nie jak do tej pory rozdzielnie. Ujmowanie reprezentacji i uznania jako osobnych atrybutów legitymizowania prowadzi bowiem do powielania schematów stosowanych w ujęciach federalistycznym, neofunkcjonalistycznym oraz międzyrządowym, które wydają się być nieadekwatnymi dla systemu politycznego Unii Europejskiej i prowadzą

do wniosków wyciąganych w oparciu o analizę tylko jednego z nich. Powoduje to krytykę systemu politycznego UE, któremu zarzuca się albo brak demokratyczności lub brak efektywności.

Mając na uwadze powyższe kwestie definicyjne i terminologiczne, niniejsza publikacja jest syntezą studium teoretycznego z elementami analityczno-eksplanacyjnymi. Jej podstawowym celem jest diagnoza specyfiki legitymizowania systemu politycznego Unii Europejskiej w oparciu o dwa jej atrybuty: reprezentację i uznanie oraz weryfikacja, czy, a jeśli tak, to w jaki sposób są one obecne na jego poziomie ponadnarodowym. W konsekwencji główne pytania badawcze będą koncentrowały się wokół następujących kwestii:

1. W jaki sposób legitymizowany jest system polityczny Unii Europejskiej?
2. Czy może on opierać się na multitożsamości podmiotu legitymizującego – obywateli UE?

W pracy można wyróżnić dwie części: teoretyczną i analityczno-eksplanacyjną.

Studium teoretyczne podzielono na trzy fazy badawcze. W pierwszej fazie dokonano charakterystyki systemu politycznego Unii Europejskiej, ze wskazaniem na jego cechy szczególne odróżniające go od klasycznych modeli systemów politycznych państw. Kolejnym etapem tej fazy było przeprowadzenie analizy teoretycznej legitymizacji, wyodrębnienie jej dwóch podstawowych atrybutów – wymiarów: reprezentacji i uznania oraz ich rekonceptualizacja przystosowawcza do specyfiki systemu politycznego Unii Europejskiej. Stanowi ona podstawową oś, na której zbudowana jest niniejsza publikacja. W pracy przyjęto, że legitymizowany system to taki, który odznacza się szeroką siecią uznania ze strony obywateli dla polityk i reprezentatywnymi instytucjami działającymi na ich rzecz. W fazie drugiej dokonano analizy i krytyki dotychczasowych kierunków debaty naukowej na temat koncepcji legitymizowania systemu politycznego Unii Europejskiej. W fazie trzeciej przeprowadzono analizę podmiotu legitymizującego pod kątem jego tożsamości, jak również sprawdzono przydatność modeli reprezentacji mocodawca – agent, powiernictwa, reprezentacji w oparciu o utożsamianie, opisywanych przez M. Brito Vieira i D. Runcimana⁶ do analizy reprezentacji obywateli UE przez aktorów i instytucje operujących na poziomie ponadnarodowym systemu politycznego Unii Europejskiej.

Analityczno-eksplanacyjny wymiar publikacji ma na celu zweryfikowanie, jak w praktyce realizowane jest legitymizowanie systemu politycznego Unii Europejskiej na jego ponadnarodowym poziomie. Celem tej części jest wykazanie, że w odniesieniu do systemu politycznego Unii Europejskiej jego podmiot legitymizujący – obywatele UE, jest reprezentowany na jego poziomie ponadnarodowym i posiada możliwości wyrażenia uznania dla niego lub legitymizuje go bezpośrednio.

⁶ M. Brito Vieira, D. Runciman, *Reprezentacja*, Wydawnictwo Sic! Warszawa 2011, s. 81-143.

Hipoteza pracy brzmi następująco: **legitymizowanie wielopoziomowego systemu politycznego Unii Europejskiej ma charakter rozproszony (tzn. pochodzący z różnych jego poziomów i od różnych aktorów) i odbywa się poprzez uznanie** przejawiające się w postrzeganiu go jako areny sporu politycznego, na której ścierają się interesy aktorów **ponadnarodowych, narodowych i subnarodowych oraz reprezentacji, która realizowana jest zarówno w tradycyjnej formie, poprzez reprezentatywne instytucje, oraz w formie innowacyjnej, poprzez nieformalne specyficzne jej postacie i nowe wykreowane w procesie integracji europejskiej kanały reprezentacji, dzięki multitożsamości podmiotu legitymizującego, o czym świadczą:**

- **ewaluująca tożsamość podmiotu legitymizującego, umożliwiającą wyrażanie dla niego uznania,**
- **relacje reprezentacji zachodzące pomiędzy instytucjami i aktorami rywalizującymi na ponadnarodowym poziomie systemu politycznego Unii Europejskiej a podmiotem legitymizującym,**
- **zwiększanie się liczby aktorów politycznych na poziomie ponadnarodowym systemu politycznego Unii Europejskiej, reprezentujących obywateli UE przy pomocy tradycyjnych i nowych kanałów reprezentacji,**
- **postawa podmiotów stosunków międzynarodowych wobec systemu politycznego UE,**
- **zdolności polityk europejskich do mobilizacji aktorów politycznych na rzecz ich współtworzenia a także zapewnienia możliwości wpływu aktorów na ich kształt i kierunek.**

Struktura pracy obejmuje sześć rozdziałów, w których przedstawione zostały problemy teoretyczno-badawcze służące weryfikacji powyższej hipotezy.

W rozdziale **pierwszym** dokonano operacjonalizacji podstawowych pojęć z punktu widzenia realizacji badań oraz ich konceptualizacji. Przeprowadzono tu analizę specyfiki systemu politycznego UE oraz dokonano interpretacji jego legitymizowania. Przegląd dotychczasowych ujęć powyższej problematyki dokonanej przez badaczy legitymizacji pozwolił na określenie pola badawczego, w którym weryfikowana będzie hipoteza oraz formułowane będą wnioski z przeprowadzonych badań.

Realizacja tego zadania polegała na zestawieniu dotychczasowych kierunków definiowania Unii Europejskiej oraz jej systemu politycznego, wskazaniu szczególnie specyficznych – zdaniem autora – jego cech. Pozwoliło to na konceptualizację systemu politycznego poprzez diagnozę jego właściwości, zaś teoria konstruktywizmu dostarczyła argumentów dla wyjaśnienia jego kształtu. Dokonano także rozróżnień terminów legitymacja, legitymizacja i legitymizowanie, jak również przybliżenia dotychczasowych koncepcji legitymizacji służących wyjaśnieniu i analizom procesów uprawomocnienia państw, ich systemów politycznych oraz organizacji międzynarodowych. Przegląd dotychcza-

sowych podejść do legitymizacji, dokonany ze względu na podkreślane przez ich autorów podstawowe atrybuty, pozwolił na wyróżnienie dwóch głównych nurtów interpretacyjnych dokonywanych w oparciu o reprezentację lub uznanie oraz na ich konceptualizację dla koncepcji legitymizowania zaprezentowaną w poniższej publikacji.

Celem rozdziału jest ustalenie kształtu konstrukcji systemu politycznego UE wraz z określeniem cech decydujących o jego specyfice, jak również dokonanie konceptualizacji legitymizowania, polegającego na zdefiniowaniu jego atrybutów – wymiarów i ich własności odpowiadających specyfice systemu politycznego UE.

Głównymi problemami badawczymi rozdziału są: wyłonienie wiodących atrybutów – wymiarów, w których dokonywane jest legitymizowanie systemu politycznego UE, uzasadnienie dla adekwatności zakresu znaczeniowego atrybutów legitymizowania w kontekście systemu politycznego Unii Europejskiej, interpretacja kształtu systemu politycznego będącego przedmiotem badań.

W rozdziale **drugim** podjęto problem współczesnych kierunków dyskusji naukowych na temat legitymizowania systemu politycznego UE. Jest ono przedmiotem wielu debat i szeregu kontrowersji wśród badaczy tej problematyki. Wynikają one ze sprofilowanych teorii integracji europejskiej podejść badawczych, przez co obciążone są założeniami wykluczającymi kompleksową ocenę legitymizowania wielopoziomowego systemu politycznego. Zakładają ponadto *finalité* procesu integracji europejskiej, którego przecież końcowy efekt nie jest nigdzie zdefiniowany, a tym bardziej możliwy do przewidzenia. Dotyczy to również ostatecznego kształtu systemu politycznego Unii Europejskiej. Podejście do legitymizowania systemu politycznego UE, dokonywane w oparciu o niepewne założenia jej ostatecznego kształtu, wymuszać musi obawy co do trafności wyprowadzanych na ich podstawie twierdzeń. Podstawowym wyzwaniem była więc w tym przypadku odpowiedź na pytanie o ograniczenia proponowanych do tej pory podejść badawczych do problemu legitymizacji Unii Europejskiej oraz o źródła przekonań stanowiących o ich słuszności i prawdziwości.

W rozdziale przeprowadzono zatem krytykę dotychczasowych najważniejszych podejść badawczych do legitymizacji systemu politycznego UE oraz wskazano i uzasadniono przyczyny, dla których były one stosowane w procesie integracji europejskiej, dokonującej się w ramach Unii Europejskiej. W tym celu dokonano periodyzacji integracji europejskiej (okresy: technokratyzmu, państwowocentryzmu i wielopoziomowości) wskazując na swoistą ich „dyfuzję” i zmienność oraz ich współistnienie, determinujących kształt systemu politycznego UE. Zabieg ten pozwolił na uzasadnienie: wyodrębnienia modeli legitymizacji systemu politycznego z perspektyw: federacyjnej, technokratycznej oraz konfederacyjnej; ich dominacji w kolejnych etapach ewolucji Unii Europejskiej; oraz na ich komparatystykę i wskazanie ograniczeń dla legitymizowania aktualnego kształtu systemu politycznego UE.

Celem rozdziału jest ustalenie ograniczeń i ich źródeł w dotychczasowych podejściach badawczych dla legitymizowania systemu politycznego UE oraz wykazanie ich niekompletności dla prowadzonych obecnie badań nad jego legitymizowaniem.

Osiągnięciu tak sformułowanego celu służą odpowiedzi na następujące pytania badawcze: jakie są źródła różnorodności podejść badawczych do legitymizowania systemu politycznego UE? Dlaczego dotychczasowe modele legitymizowania systemu politycznego UE posiadają ograniczenia? Na czym polegają ułomności w analizowaniu legitymizowania systemu politycznego UE w poszczególnych podejściach badawczych?

Głównymi problemami badawczymi rozdziału są: przyczyny różnorodności podejść badawczych do legitymizowania systemu politycznego UE, ustalenie ich źródeł, krytyka wypracowanych wspólnie, głównych modeli legitymizowania systemu politycznego Unii Europejskiej oraz identyfikacja ich ograniczeń.

W rozdziale **trzecim** podjęto problem podmiotu legitymizującego i jego tożsamości oraz mogących mieć zastosowanie teoretycznych modeli reprezentacji i sfer wyrażania uznania dla legitymizowania systemu politycznego UE. Dla analizowanego tu procesu istotne jest bowiem ustalenie – kto ma dokonać uznania systemu politycznego i czyimi reprezentantami są aktorzy operujący w na jego poziomach? Przedmiotem poniższych rozważań będzie zatem: identyfikacja podmiotu legitymizującego system polityczny Unii Europejskiej, jego tożsamość i jej złożona natura oraz implikacje z niej wynikające dla zdolności do reprezentacji oraz wyrażania uznania dla legitymizowania systemu. W przyjętej przez autora koncepcji pracy podmiotem legitymizującym są obywatele Unii Europejskiej odznaczający się wielopoziomową multitożsamością opierającą się na czynnikach pochodzenia organiczno-kulturowego oraz obywatelsko-politycznego, charakteryzującą się ich wzajemnym uzupełnianiem i koegzystencją i odwołującą się zarówno do wspólnot o charakterze terytorialnym jak i funkcjonalnym, pozwalającą na legitymizowanie systemu politycznego UE, których łączy posiadanie praw wynikających z przynależnego im obywatelstwa Unii Europejskiej.

Zbadana zostanie w tym kontekście przydatność teoretycznych modeli reprezentacji dla wyjaśniania procesu legitymizowania systemu politycznego Unii Europejskiej przez zdefiniowany uprzednio podmiot legitymizujący. Aby udzielić odpowiedzi na tak postawione pytanie sformułowano szereg pytań badawczych o to: Jaki jest charakter tożsamości podmiotu legitymizującego? Jakie są możliwe źródła dla konstytuowania tożsamość podmiotu legitymizującego? Czy możliwe jest współistnienie wielu tożsamości podmiotu legitymizującego? Jakie instrumenty mogą lub przyczyniają się do jej kreacji? W jakich sferach systemu politycznego Unii Europejskiej podmiot legitymizujący może wyrazić swoje uznanie? Czy modele reprezentacji mocodawca – agent, powierniczy

oraz reprezentacji w oparciu o utożsamianie, znajdują zastosowanie dla wyjaśnienia mechanizmu legitymizowania systemu politycznego UE przez podmiot legitymizujący?

Dla tak postawionych pytań niezbędna stała się również diagnoza możliwych relacji reprezentacji, dzięki którym podmiot legitymizujący może realizować swoją legitymizującą funkcję wobec systemu UE oraz wykazanie, że dzięki nim obywatele UE mogą być reprezentowani na każdym z poziomów systemu politycznego Unii Europejskiej.

Celem rozdziału jest więc ustalenie charakteru tożsamości podmiotu legitymizującego, zbadanie czy podmiot legitymizujący jest reprezentowany na ponadnarodowym poziomie systemu politycznego UE, weryfikacja przydatności teoretycznych modeli reprezentacji dla realizacji funkcji legitymizacyjnej wobec systemu politycznego UE oraz identyfikacja sfer, w których obywatele UE mogą wyrazić swoje uznanie dla systemu.

Głównymi problemami badawczymi rozdziału są zatem: identyfikacja teorii pozwalających na zdefiniowanie tożsamości podmiotu legitymizującego, określenie charakteru tej tożsamości, ustalenie warunków współegzystencji wielu tożsamości podmiotu legitymizującego, identyfikacja instrumentów służących kreacji multitożsamości podmiotu legitymizującego, pozwalającej na legitymizowanie systemu politycznego oraz rozważenie ich znaczenia dla tego procesu, identyfikacja modeli teoretycznych reprezentacji i ich zastosowań dla reprezentacji obywateli UE na ponadnarodowym poziomie systemu politycznego UE, identyfikacja sfer dostępnych obywatelom UE dla wyrażania uznania wobec systemu i możliwych jego sposobów.

W rozdziale **czwartym** dokonano identyfikacji kanałów reprezentacji oraz metod wyrażania uznania dla systemu politycznego przy pomocy instytucji i aktorów operujących na różnych jego poziomach przez podmiot legitymizujący – obywateli UE.

Przedmiotem rozdziału jest zatem diagnoza kanałów reprezentacji podmiotu legitymizującego, weryfikacja przydatności zastosowania teoretycznych modeli reprezentacji w stosunku do poszczególnych instytucji i aktorów systemu politycznego UE oraz możliwości wyrażania uznania dla jego poziomu ponadnarodowego w powiązaniu z multitożsamością obywateli UE.

Celem rozdziału jest ustalenie czy system polityczny Unii Europejskiej legitymizowany jest przez aktorów – reprezentantów podmiotu legitymizującego z każdego z jego poziomów oraz jak obywatele UE mogą wyrażać dla niego uznanie. W tym kontekście wyznaczono szereg celów szczegółowych tj.: ustalenie rodzajów tożsamości podmiotu legitymizującego, determinujących i wyznaczających role reprezentantów – instytucji i aktorów – systemu politycznego UE, identyfikacja interesów które reprezentują, ustalenie kanałów służących reprezentacji podmiotu legitymizującego przez aktorów i instytucje na poziomie ponadnaro-

dowym systemu politycznego UE, diagnoza roli reprezentantów obywateli UE w procesie podejmowania decyzji na poziomie ponadnarodowym systemu politycznego UE, ustalenie przyczyn wzrostu liczby reprezentantów podmiotu legitymizującego na ponadnarodowym poziomie systemu politycznego UE, ustalenie powodów, dla których aktorzy ci uznają za coraz ważniejszy dla swojej działalności poziom ponadnarodowy systemu politycznego UE, identyfikacja metod wyrażania uznania dla systemu politycznego UE za pośrednictwem reprezentujących go aktorów i instytucji na poziomie ponadnarodowym systemu politycznego UE.

Głównymi problemami badawczymi rozdziału są: relacje reprezentacji pomiędzy obywatelami UE a aktorami i instytucjami operującymi na poziomie ponadnarodowym systemu politycznego UE oraz sposoby wyrażania uznania przez obywateli UE bezpośrednio lub za pośrednictwem aktorów i instytucji dla poziomu ponadnarodowego systemu politycznego UE.

Przedmiotem rozważań w **rozdziale piątym** są role wypełniane przez system polityczny UE w stosunkach międzynarodowych oraz ich znaczenie dla: po pierwsze, uznania go przez środowisko międzynarodowe za znaczącego ich kreatora, po drugie dla wykazania, iż zewnątrzni aktorzy stosunków międzynarodowych uznają go za właściwą arenę dla delegowania reprezentacji na jego ponadnarodowy poziom, po trzecie, iż jego rywalizacyjny charakter nie jest barierą dla uznawania go za wiarygodną i odpowiednią przestrzeń realizacji interesów przez aktorów zewnętrznych, i wreszcie po czwarte sprawdzenie, czy realizacja polityki zewnętrznej przez system polityczny znajduje dla niej uznanie wśród obywateli UE.

Legitymizowanie systemu politycznego Unii Europejskiej realizowane jest nie tylko w wymiarze wewnętrznym, ale i zewnętrznym. Dokonują go aktorzy stosunków międzynarodowych a odbywa się ono w drodze wzajemnych interakcji realizowanych w tej sferze, oraz przez obywateli UE wyrażających uznanie dla realizowanej przez system polityczny UE polityki zewnętrznej. Rozważania prowadzone w tym rozdziale pozwalają na weryfikację tezy głównej w odniesieniu do rozproszonego charakteru legitymizacji systemu politycznego pochodzącego w tym przypadku z otoczenia zewnętrznego od aktorów stosunków międzynarodowych oraz z wewnątrz systemu, od obywateli UE wyrażających uznanie dla sposobu wypełnianych w środowisku międzynarodowym ról.

Celem rozdziału jest zbadanie czy i jak role realizowane przez system polityczny UE w środowisku międzynarodowym wpływają na legitymizowanie go przez aktorów stosunków międzynarodowych oraz obywateli UE. Dla realizacji tak sformułowanego celu konieczne jest udzielenie odpowiedzi na szereg następujących pytań badawczych: Jakie role w środowisku międzynarodowym wypełnia system polityczny UE i jak są one realizowane? Jak wypełniając swoje role międzynarodowe system polityczny Unii Europejskiej zyskuje uznanie otoczenia zewnętrznego tj. aktorów stosunków międzynarodowych? Jakie formy

reprezentacji w jego przestrzeni stosują zewnętrzni aktorzy stosunków międzynarodowych? Jak charakter systemu politycznego UE wpływa na jego legitymizację pochodzącą z zewnątrz? Jak na legitymizowanie systemu politycznego UE wpływa wewnętrzne zróżnicowanie jego aktorów? Jak kreowana przez niego polityka zewnętrzna wpływa na legitymizowanie go przez obywateli UE?

Głównymi problemami badawczymi rozdziału są: identyfikacja ról wypełnianych przez system polityczny UE, sposoby wyrażania uznania dla systemu politycznego Unii Europejskiej oraz formy reprezentacji aktorów stosunków międzynarodowych na ponadnarodowym poziomie systemu politycznego UE, stosunek aktorów międzynarodowych do wewnętrznego zróżnicowania systemu politycznego UE, stosunek obywateli UE do sposobu wypełniania ról przez system polityczny UE.

W rozdziale **szóstym** dokonano diagnozy polityk europejskich w aspektach podmiotowym i przedmiotowym w kontekście możliwości wpływu na ich kształt i sposób realizacji przez obywateli UE dla spełnienia wymogów legitymizacyjnych – reprezentatywności oraz uznania.

W ujęciu podmiotowym przedstawiono proces kreacji polityk dokonywany podczas procesu decyzyjnego wskazując na jego poszczególne warstwy i etapy, uwzględniając przy tym miejsca dostępu i rolę instytucji i aktorów biorących w nim udział – reprezentantów obywateli UE.

Dla zaprezentowania legitymizowania systemu politycznego Unii Europejskiej z perspektywy polityki w ujęciu przedmiotowym wybrano trzy polityki wspólnotowe. Pierwsza z nich – kreacji jednolitego rynku, stanowi kluczowy element realizacji celów wyznaczonych w procesie integracji europejskiej nie tylko ze względu na doniosłość dla poziomu i jakości życia obywateli UE, ale przede wszystkim ze względu na swój horyzontalny charakter. Druga – polityka kulturalna – stanowi przykład konstruowania nowej jakości europejskiej, zbudowanej na fundamencie różnorodności tożsamości obywateli UE – jedności. Trzecia – polityka ochrony środowiska – jest przykładem polityki budowanej w oparciu o wartości podzielne przez obywateli UE a jej perspektywy mają dotyczyć również przyszłych pokoleń Europejczyków. Dla diagnozy procesu legitymizowania systemu politycznego w ujęciu przedmiotowym przedstawiono je w ujęciu dwuwymiarowym: normatywno-deklaratywnym i funkcjonalnym.

Celem rozdziału jest zbadanie czy polityki realizowane przez system polityczny Unii Europejskiej pozwalają na aktywną ich kreację reprezentantom podmiotu legitymizującego, a ich treść tworzy warunki dla pluralizmu tożsamości pozwalając na wyrażenie uznania z jego strony. Aby zrealizować powyższy cel, niezbędnym jest udzielenie odpowiedzi na szereg pytań o to: Czy w procesie kreacji i realizacji polityki jest miejsce na artykulację interesów podmiotu legitymizującego? Jacy aktorzy reprezentujący podmiot legitymizujący biorą udział w ich kreacji i realizacji? Jak polityki europejskie zapewniają możliwości

wrażenia uznania przez podmiot legitymizujący? Czy koegzystujące tożsamości podmiotu legitymizującego konstytuują odpowiednią formę uznania dla systemu politycznego Unii Europejskiej?

Głównymi problemami badawczymi rozdziału są zatem: identyfikacja warstw i etapów procesu decyzyjnego, ustalenie udziału instytucji i aktorów w tym procesie dla realizacji zadań wynikających z reprezentacji oraz prezentacji właściwości polityk unijnych w kontekście możliwości ekspozycji tożsamości podmiotu legitymizującego

Niniejsza publikacja jest pracą z zakresu studiów europejskich, która jako dyscyplina naukowa jest ciągle *in statu nascendi* i ciągle poszukuje swojej tożsamości w aspektach konwencji teoretycznych i metod badawczych⁷. Dla badania nowych ujęć problemów procesu integracyjnego, w tym podejmowanego w niniejszej publikacji problemu legitymizowania systemu politycznego Unii Europejskiej wymaga interdyscyplinarnego spojrzenia na ów przedmiot badań⁸. W pracy użyto zatem szeregu metod badawczych umożliwiających dokonanie falsyfikacji hipotezy głównej.

Wiodącą perspektywą teoretyczną zastosowaną w pracy jest perspektywa konstruktywistyczna, w jej umiarkowanym wariacie. Wariant ten podkreśla znaczenie tożsamości i identyfikacji dla faktycznej natury oddziaływań zachodzących w ramach Unii Europejskiej oraz dwustronnych relacji i oddziaływań pomiędzy poziomem narodowym i ponadnarodowym. Jest on zbieżny z jednym z założeń koncepcji wielopoziomowego zarządzania uznającym, że procesy polityczne przechodzą przez wszystkie poziomy systemu politycznego UE, które nie są przejrzyste, hierarchicznie poukładane, ale związane ze sobą w złożony sposób.

Dla objaśniania rzeczywistości dopuszcza ona odwoływanie się do wielu teorii, które mogą być wobec siebie komplementarne, co pozwala na szerszą perspektywę analizy podjętej problematyki. Umożliwia ona zbadanie legitymizowania systemu politycznego UE przez pryzmat realizowanych ról Unii Europejskiej nie tylko pod kątem podmiotów stosunków międzynarodowych, ale i zestawu oczekiwań obywateli UE. Pozwala ona ponadto na wyjaśnienie: charakteru tożsamości europejskiej, procesów prowadzących do powstawania

⁷ K.A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski, *Studia europejskie – dyscyplina badań i kierunek kształcenia*, [w:] *Studia europejskie. Zagadnienia metodologiczne*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010, s. 8.

⁸ Jak podkreślają K.A. Wojtaszczyk i W. Jakubowski, „Nie wystarczy badać kwestii integracji z perspektywy tradycyjnych punktów odniesienia przypisywanych zarówno politologii (państwo, władza), jak i stosunkom międzynarodowym (organizacja międzynarodowa). (...). Złożoność procesów integracji warunkuje interdyscyplinarny charakter badań aż do momentu wyodrębnienia się samodzielnej dyscypliny – studiów europejskich. (...). Badacze powinni łączyć perspektywy teoretyczne i metodologiczne politologii, nauki o stosunkach międzynarodowych, ekonomii, socjologii, prawa, kulturoznawstwa, religioznawstwa, demografii i nauki o cywilizacji”. *Ibidem*, s. 9-10.

nowych aktorów systemu politycznego i kreacji kanałów reprezentacji obywateli UE. Perspektywa konstruktywistyczna daje ramy teoretyczne dla powiązania kwestii tożsamości, obywatelstwa, dyskursu i kanałów komunikacyjnych, tworzących obywatelom UE warunki dla legitymizowania wielopoziomowego systemu politycznego Unii Europejskiej za pośrednictwem aktorów – reprezentantów podmiotu legitymizującego, operujących w jego przestrzeni, jak i bezpośrednio. Ponadto daje również możliwość dla przeprowadzenia krytyki dotychczasowych kierunków dyskusji naukowych dotyczących legitymizowania systemu politycznego UE.

Perspektywa ta pozwala na realizację procesu badawczego komplementarnie z innymi współczesnymi podejściami teoretycznymi. Wraz z koncepcją wielopoziomowego zarządzania, w oparciu o którą zdefiniowano w niniejszej publikacji system polityczny UE, umożliwia uzasadnienie wpływu Komisji Europejskiej – usytuowanej na poziomie ponadnarodowym, na kreację tożsamości obywateli UE i obecność relacji reprezentacji pomiędzy Komisją Europejską a obywatelami UE. Dzięki silnym związkom z neoinstytucjonalizmem (konstruktywizm w wariacie umiarkowanym wywodzi się z tej teorii) perspektywa ta umożliwia oparcie się na dwóch wariantach neoinstytucjonalizmu:

1. Instytucjonalizmie historycznym pozwalającym na wyjaśnienie kształtu i skomplikowanej hybrydalnej struktury systemu politycznego UE, który jest wynikiem nakładających się na siebie i w następstwie współzależnych kierunków rozwoju Unii Europejskiej: technokratycznego, państwowocentrycznego i wielopoziomowego. Umożliwia on wyjaśnienie genezy i zmian w zakresie legitymizowania systemu politycznego na przestrzeni ponad 70 lat, pozwala na uzasadnienie istnienia wielości perspektyw, z których rozpatrywano legitymizowanie UE, wynikających z przyjmowania dominujących poglądów na kierunek rozwoju i *finalité* integracji w ramach Unii Europejskiej.
2. Instytucjonalizmie racjonalnego wyboru, umożliwiającym uzasadnienie legitymizowania dla Komisji Europejskiej, która reprezentując obywateli UE, poprzez redukcję niepewności zachowania się innych instytucji i aktorów systemu na wszystkich jego poziomach, dzięki zastosowaniu zasad prawnych, znajduje ich uznanie.

W pracy użyto szeregu metod badawczych wynikających z przyjętej perspektywy, umożliwiających dokonanie falsyfikacji hipotezy głównej. Zastosowano w niej:

Metodę komparatystyczną pozwalającą na sformułowanie wniosków o charakterze ogólnym dotyczącym podobieństw i różnic w dotychczasowych podejściach do zagadnienia legitymizowania. I tak, pozwala ona na porównanie dotychczasowych koncepcji definiowania legitymizacji. Dzięki zastosowaniu kryterium wiodącego atrybutu legitymizacji, umożliwia odróżnienie dwóch

szkół legitymizowania, których prekursorami byli J.J. Rousseau i M. Weber, stosowanych w politologii w odniesieniu do systemu politycznego państwa i do organizacji międzynarodowej. Dzięki metodzie komparatystycznej udało się porównać modele legitymizowania Unii Europejskiej zbudowane na fundamentach teorii: funkcjonalistycznej, międzyrządowej i federalistycznej oraz wskazać ich ograniczenia w tym zakresie. Metoda ta umożliwia także porównanie zastosowanych w pracy studiów przypadków dotyczących polityk realizowanych przez system polityczny Unii Europejskiej – polityki jednolitego rynku, polityki kulturalnej oraz polityki ochrony środowiska. Ma ona zastosowanie w rozdziałach I, II, i VI. Zastosowanie metody komparatystycznej pozwala na poważne podniesienie jakości pracy i wzbogacenie jej o syntezę przy odejściu od technik opisowo-analitycznych. W tym aspekcie poprzez tworzenie warunków dla formułowania wniosków natury ogólnej, metoda ta jest użyteczna dla weryfikacji hipotezy głównej pracy. Pozwala na kreację niezbędnego instrumentarium analitycznego, w tym m.in. rozszerzenie definicji atrybutów legitymizowania oraz przyjęcie adekwatnej formuły dla systemu politycznego UE, umożliwiającą przeprowadzenie prac badawczych.

Metodę systemową, pozwalającą na określenie miejsca Unii Europejskiej i jej systemu politycznego w przestrzeni stosunków międzynarodowych, jego relacji z podmiotami zewnętrznymi funkcjonującymi w tej sferze. Przy zastosowaniu teorii ról realizowanych przez system polityczny UE metoda ta umożliwia wskazanie uwarunkowań i przyczyn, dla których system ów podlega legitymizowaniu przez aktorów zewnętrznych, delegujących swoich reprezentantów do UE lub przyjmujących reprezentantów UE oraz uzyskuje uznanie dla prowadzonych działań. Pozwala także na wykazanie związków legitymizowania zewnętrznego ze strony podmiotów stosunków międzynarodowych i wewnętrznego ze strony obywateli UE dla systemu politycznego UE, będącego realizatorem tychże ról w stosunkach międzynarodowych.

W uzupełnieniu zastosowano metodę decyzyjną pozwalającą na rozpatrywanie legitymizowania systemu politycznego UE z perspektywy procesu decyzyjnego. Umożliwia ona analizę procesu legitymizowania z punktu widzenia aktorów i instytucji biorących udział w tym procesie, określenie jego etapów, wskazania kanałów dostępu dla aktorów – reprezentantów obywateli UE do procesu decyzyjnego oraz ich wpływu na proces implementacji podjętych na poziomie ponadnarodowym decyzji do normatywnych porządków krajowych. Pozwala też na ujęcie całościowej perspektywy uczestnictwa w procesie decyzyjnym, a jej systemowy wariant pozwala na wyjaśnienie znaczenia poszczególnych aktorów i instytucji dla legitymizowania systemu politycznego UE w aspektach reprezentacji jak i wyrażanego dla systemu uznania.

W zakresie metodologii, przyjętym w pracy sposobem wnioskowania jest metoda indukcyjna, która polega na konstruowaniu wniosków ogólnych z okre-

ślonych przesłanek szczegółowych⁹. Punktem wyjścia do analizy legitymizowania systemu politycznego Unii Europejskiej stały się konceptualizacja legitymizowania oraz systemu politycznego. Są one podstawą dla przeprowadzenia badań legitymizowania systemu politycznego Unii Europejskiej, realizowanego z perspektyw tożsamości podmiotu legitymizującego, instytucjonalnego oraz polityk przez niego generowanych. Na tej podstawie sformułowane zostały wnioski natury ogólnej pozwalające na falsyfikację hipotezy głównej postawionej w pracy.

Niniejsza praca proponuje nowatorskie spojrzenie na proces legitymizowania systemu politycznego UE oraz sposób jego diagnozowania, który dokonywany jest dzięki multitożsamości podmiotu legitymizującego.

Rozległość analizowanej w publikacji problematyki zmusiła autora powyższej publikacji do przyjęcia szeregu ograniczeń. Analizując kierunki debaty naukowej na temat legitymizowania Unii Europejskiej i mając świadomość ich wielości i różnorodności, podjęto decyzję ich limitacji i wskazaniu jedynie tych teorii, które w najistotniejszy sposób wpłynęły i zdeterminowały obecny jej kształt – federacyjnej, międzyrządowej i neofunkcjonalistycznej. Podobnie postąpiono w przypadku ról międzynarodowych realizowanych przez system polityczny Unii Europejskiej, ograniczając się jedynie do tych, których użyteczność wynikała z faktu wyznaczenia obszarów dla legitymizowania polityki zewnętrznej, kreowanej przez system polityczny UE przez aktorów stosunków międzynarodowych i wskazywała jednocześnie na kierunki dążeń UE dla wypracowania swojej tożsamości. Drugim powodem ich wyboru było poszukiwanie takiego „zestawu”, który pozwalałby na odejście od sztywnego rozgraniczenia na sferę ekonomiczną i polityczną realizowanych ról. Ograniczenia wynikają także z przyjętej definicji legitymizowania i dotyczą doboru instytucji, które objęto analizą relacji reprezentacji. Nie wzięto zatem pod uwagę instytucji bankowych, nadzoru finansowego instytucji ze swej „natury” niereprezentatywnych. Jedynie dla zaprezentowania bezzasadności poszukiwania relacji reprezentacji ujęto w analizach Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz sądy i trybunały państw narodowych. Analiza legitymizowania poprzez polityki spowodowała również konieczność dokonania ich reprezentatywnego wyboru. Kryterium podstawowym przyjętym przez autora była tutaj rola instytucji w procesie decyzyjnym na poziomie ponadnarodowym Unii Europejskiej. Pominięto tu Radę Europejską jako instytucję, która co prawda nadaje Unii impulsy niezbędne do rozwoju oraz określa ogólne kierunki działań i priorytety polityczne, jednak nie pełni funkcji ustawodawczej.

Przechodząc do kwestii literatury jaka została wykorzystana w niniejszej publikacji zaznaczyć należy, iż inspiracją dla podjęcia problematyki legitymi-

⁹ A. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1995, s. 74-75.

zowania systemu politycznego Unii Europejskiej była szeroka debata naukowa, jako toczyła się na początku XXI wieku na temat legitymizacji Unii Europejskiej i deficytu demokracji. Wielość podejść badawczych oraz szerokie spektrum prezentowanych rekomendacji dla rozwiązania tego problemu rozbudziły „apetyt” autora na wzięcie w niej udziału i zaprezentowanie własnego poglądu.

Literatura zagraniczna w badanym przez autora obszarze jest obszerna. Naukowcy podejmują w niej kwestie zarówno natury ogólnej, jak i zagadnienia szczegółowe, co umożliwia dokonanie przekrojowej analizy poszczególnych zagadnień związanych z legitymizacją Unii Europejskiej.

W aspekcie oceny jakości literatury obcojęzycznej zauważyć należy, iż o ile problem legitymizacji Unii Europejskiej podlega w niej kompleksowym analizom, o tyle jest ona dość uboga, gdy chodzi o legitymizowanie systemu politycznego Unii Europejskiej. Legitymizacja jest badana zazwyczaj w perspektywie postrzegania Unii Europejskiej, bądź to w kategoriach państwa, bądź w kategoriach organizacji międzynarodowej i przez pryzmat tego rodzaju podmiotów polityki weryfikowana i oceniana. Do wyjątków należą publikacje dotyczące legitymizowania, które pokazywałyby sposoby zastosowania atrybutów legitymizacji reprezentacji i uznania. W opracowaniach na temat legitymizacji ich autorzy poruszają chętnie wybrane problemy szczegółowe, co w konsekwencji pozwala na przekrojowe przeanalizowanie problematyki legitymizacji UE. Stanowią one w tym aspekcie cenne źródło poznawcze będące bazą dla rozważań z punktu widzenia założeń, podjętych w niniejszej publikacji. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy wydaje się skupianie badaczy na legitymizacji Unii Europejskiej w perspektywach uznanych teorii integracji europejskiej, przy zastosowaniu instrumentarium właściwego naukom politycznym lub stosunkom międzynarodowym jako odpowiednim i nie podlegającym modyfikacjom dla badań w tym obszarze¹⁰. Do najważniejszych – zdaniem autora – publikacji dla badań przeprowadzonych w niniejszej publikacji należą:

1. w zakresie problematyki dotyczącej teorii systemu politycznego i legitymizacji:

S. Hix, *System polityczny Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010; D. Easton, *A system analysis of political life*, Wiley, New

¹⁰ Interesujący analogię dla tego sposobu badań opierających się o tradycyjne podejścia do badań przedstawia R. Riedel pisząc: „Współczesna demokracja – praktykowana w skali systemu państwowego – jest czymś w rodzaju świeckiej religii. Ma swoje dogmaty („standardy demokratyczne”), swój kler („autorytety moralne”), swoje obrządki („wybory, referenda”), swoją moralność („relatywizm”), swój dekalog („prawa człowieka”). Kwestionowanie tych instytucji poprzez oferowanie „drogi w nieznanie” nie może odbyć się bez napięć i bezkolizyjnie”. R. Riedel, *Demokracja w Unii Europejskiej – problem legitymizacji władzy w warunkach globalizacji*, w: R. Riedel (red.), *Unia Europejska w XXI wieku. Polityczno-prawna wspólnota interesów*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2010, s. 37.

York 1965; G. Marks, L. Hooghe, *Multi-level Governance and European Integration*, Rowman & Littlefield Publishers Inc., New York-Oxford 2001.

2. w zakresie legitymizacji Unii Europejskiej:

D. Beetham, Ch. Lord, *Legitimacy and the European Union*, Longman, London – New York 1988; T. Banchoff, M.P. Smith, *Legitimacy and the European Union. The contested polity*, Routledge, London and New York 1999; A. Weale, M. Nentwich (red.), *Political Theory and the European Union: Legitimacy, Constitutional Choice and Citizenship*, Routledge, London 1998; G. Marks, F.W. Scharpf, P.C. Schmitter, W. Streeck (red.) *Governance in the European Union*, Sage, London 1996; S. Garcia, *European Identity and the Search for Legitimacy*, Pinter, London 1993; A. Arnall, D. Wincott (red.) *Odpowiedzialność i legitymizacja Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2007; J. Mather, *Legitimizing the European Union. Aspirations, Inputs and Performance*, Palgrave Macmillan 2006; F. Scharpf, *Governing in Europe: Effective and Democratic?*, Oxford University Press, Oxford 1999; P.C. Schmitter, *How to Democratize the European Union... And Why Bother?*, Roman and Littlefield, Oxford 2000; G. Majone, *Regulating Europe*, Routledge, London 1996; E.O. Eriksen, J.E. Fossum, *Democracy in the European Union: Integration Through Deliberation?*, Routledge, London 2000.

3. inne publikacje ważne dla koncepcji i treści pracy¹¹:

U. Beck, E. Grande, *Europa kosmopolityczna. Społeczeństwo i polityka w drugiej nowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2009; M. Cini, *Unia Europejska organizacja i funkcjonowanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007; J. Habermas, *Obywatelstwo a tożsamość europejska. Rozważania nad przyszłością Europy*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 1993; D. Runciman, M. Brito Vieira, *Reprezentacja*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2011; N. Urbinati, *Representative Democracy: Principles and Genealogy*, Chicago 2006; N. Nugent, *Unia Europejska. Władza i polityka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012; N. Gnesotto, *Przyszłość Europy strategicznej*, PISM, Warszawa 2012.

Literatura krajowa w odniesieniu do problemu legitymizacji jest dużo mniej obszerna. Wiele z ciekawych i wartościowych pozycji nie odnosi się wprost do legitymizowania systemu politycznego Unii Europejskiej lub też traktuje ów problem eklektycznie, skupiając się zwłaszcza na kategoryzowaniu legitymizacji, wyszczególnianiu jej rodzajów i odmian i na tej podstawie diagnozuje stan legitymizacji Unii Europejskiej. Przyczyną takiego podejścia wydaje się fakt, iż studia europejskie są stosunkowo młodą dyscypliną naukową, a problematyka

¹¹ Autor ma tu na myśli pozycje, których treści potwierdzały lub wskazywały kierunek dla zaprezentowanego w pracy podejścia do procesu legitymizowania systemu politycznego Unii Europejskiej, chociaż nie dotyczyły bezpośrednio podjętej w pracy problematyki. Kategoria ta odnosi się zarówno do literatury zagranicznej, jak i krajowej.

Unii Europejskiej w Polsce analizowana była najczęściej w kontekście perspektywy polskiej obecności w jej strukturach i koniecznej dla realizacji tego celu transformacji. Powodowało to, że pozostając niejako „na zewnątrz” systemu politycznego UE, polscy uczeni nie brali udziału w badaniach prowadzonych na szeroką skalę w państwach członkowskich Unii Europejskiej. Pomimo tego wiele z publikacji polskiego środowiska naukowego wnosi istotny wkład do badań nad rozważanym problemem, jakim jest legitymizowanie. Należą do nich prace:

1. w zakresie problematyki dotyczącej teorii systemu politycznego i legitymizacji¹²:

W. Sokoła, *Legitymizacja systemów politycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1997; W. Derczyńskiego, A. Jasińskiej-Kani i J. Szackiego (red.), *Elementy teorii socjologicznych*, Warszawa 1975; T. Biernata, *Legitymizacja władzy politycznej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000, J. Ruszkowskiego, *Wstęp do studiów europejskich*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2007; K. Szczerskiego, *Dynamika systemu europejskiego. Rozważania o nowym kształcie polityki w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008; T.G. Grosse, *Europa na rozdrożu*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2008.

2. w zakresie legitymizacji Unii Europejskiej:

K.A. Wojtaszczyka (red.), *Legitymizacja procesów integracji europejskiej*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2005; K.A. Wojtaszczyka, *Polska w systemie instytucjonalnym – zagadnienia legitymizacyjne*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2007. Cenną i niestety niepublikowaną pozycją, którą należy tu wymienić jest praca doktorska autorstwa M. Żywioł, *Problematyka legitymizacji Unii Europejskiej*, napisana pod kierunkiem naukowym E. Bujwid-Kurek, Kraków 2008.

3. inne publikacje ważne dla koncepcji i treści pracy:

P. Burgońskiego, *Patriotyzm w Unii Europejskiej*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2008; A. Dylus, *Globalizacja. Refleksje etyczne*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, E. Haliżaka, S. Parzymiesa (red.), *Unia Europejska. Nowy typ wspólnoty międzynarodowej*, Warszawa 2002, Wrocław 2005; A. Poczęśniak, R. Riedela, *Europeizacja, mechanizmy, wymiary, efekty*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń-Wrocław 2010; M. Sapały, *Rola władz terytorialnych w Unii Europejskiej. Formy reprezentacji interesów na forum europejskim*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2005; R. Wiszniowskiego, *Europejska przestrzeń polityczna. Zachowania elektoratu w wyborach do Parlamentu Europejskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wro-

¹² Niektóre ze wskazanych pozycji zawierają cenne treści dotyczące legitymizacji Unii Europejskiej jednak ze względu na widoczną przewagę problematyki dotyczącej systemu politycznego UE nad jego legitymizacją autor zaliczył je do powyższej kategorii. Chodzi tu o pozycje J. Ruszkowskiego, K. Szczerskiego oraz T.G. Grosse.

łańskiego, Wrocław 2008; R. Zięby, *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*. Warszawa 2003.

Istotnymi publikacjami będącymi ważnym wsparciem merytorycznym są artykuły naukowe zamieszczane w międzynarodowych pismach politologicznych takich jak: *International Political Science Review*, *Journal of Common Market Studies*, *West European Politics, Government and Opposition*, *Journal of European Public Policy* jak również polskich periodykach takich jak: *Studia Europejskie*, *Przegląd Europejski*. Szczególna wartość zamieszczonych tu publikacji wynika ze szczegółowości prezentowanych w nich treści, które pozwalają na ukazanie wielorakich subtelności analizowanych przez autorów problemów, co pozwala na pogłębienie lub dopełnienie analiz nad podjętym w pracy problemem. Odniesienie się do treści artykułów w poniższej publikacji pozwala także na efektywne zastosowanie indukcji umożliwiającej wyciąganie konstruktywnych wniosków.

Ważne miejsce wśród wykorzystanej w pracy literatury zajmują materiały i dokumenty źródłowe. Szczególnie istotne z nich są akty prawne oraz materiały publikowane przez oficjalne instytucje Unii Europejskiej w tym przede wszystkim Komisję Europejską, oraz Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej takie jak: orzeczenia, raporty, opinie oraz wyniki badań sondażowych Eurobarometru. Pozwalają one na solidne udokumentowanie analiz procesu legitymizowania systemu politycznego UE, w obszarach instytucji oraz polityk przez niego realizowanych.

Treść publikacji wpisuje się w nurt dyskusji o charakterze ogólnoeuropejskim dotyczącym problemów legitymizacyjnych Unii Europejskiej. Zaprezentowane przez autora podejście do tej problematyki wypełnia – zwłaszcza w Polsce – poważną „lukę” występującą w tym obszarze. Celem publikacji jest przedstawienie stanu badań w obszarze zakreślonym tematem pracy, uporządkowanie występujących w literaturze przedmiotu stanowisk sporów i polemik oraz włączenie się do trwającej debaty poprzez zaproponowanie własnej koncepcji legitymizowania systemu politycznego UE. Niniejsza praca jest także próbą krytyki dotychczasowych kierunków badawczych, determinujących opinie i przekonania nie tylko naukowców, ale i obywateli, o stanie legitymizacji Unii Europejskiej. W debatach europejskich dostrzegane są obecnie nastroje rezygnacji, zwątpienia, konstruowane są mity schyłku i upadku, odrzucana jest często zbiorowa ambicja na rzecz rozwoju procesu integracji europejskiej. Praca ta pokazuje, że w procesie legitymizowania systemu politycznego Unii Europejskiej można odnaleźć diagnozy zgoła przeciwne pod warunkiem, że odejdzie się od klasycznie rozumianych definicji i sztywnych teorii tłumaczących jednostronnie jej rozwój i funkcjonowanie.